

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

1957 Genel Seçimleri: Taşrada Değişen Siyaset Dengesi

1957 General Elections: Changing Political Balance in the Country

Tülay AYDIN^{a*}

^a Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-0308-1240

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 12 Nisan 2023

Kabul tarihi: 14 Haziran 2023

Anahtar Kelimeler:

DP,
CHP,
1957,
Seçim.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: April 12, 2023

Accepted: June 14, 2023

Keywords:

DP,
CHP,
1957,
Election.

ÖZ

1960 Darbesine giden süreçte kritik bir önem ihtiva eden 1957 genel seçimleri gerek uygulama ve gerekse sonuçları itibarıyla iktidar ve muhalefet partilerinin kaderini belirleyici bir süreç doğurmuştur. Bu süreçte ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde gerilen siyasi hava, seçimleri ve sonuçlarını da etkilemiştir. Uzun süre iktidarda bulunmuş olan CHP'nin muhalefete geçtiği 1950-1960 yılları evresinde DP'nin hızlı yükselişi aynı hızda bir düşüş ile sonuçlanmıştır. Bu düşüşün en önemli göstergesi olan 1957 seçimlerini önceki seçimlerden farklı kılan nokta düşüşün ve değişimin seçmene de yansıyan boyutu olmuştur. Özellikle bazı taşra illerinde seçmen tercihinin taban tabana zıt bir değişime uğraması ilginç görünmektedir. 1957 seçimleri bu yönüyle hem DP tarihinde hem de Türk siyasal hayatında önemli ve özel bir konuma sahiptir. Bilhassa taşra illerinde beklenenin aksine sonuçlar alan DP'nin bu neticeyi iyi okuyamamış olması ise partinin kaderinde bir dönüm noktası olmuştur. DP'nin son iki seçim sonucu elinde tuttuğu Adana, Çankırı, Elâzığ, Gümüşhane, Maraş, Niğde, Sivas, Tokat, Urfa ve Uşak'ta 1957 yılında ortaya çıkan CHP zaferinin ve DP'den bu sert kopuşun sebeplerini ele alan bu çalışmada bu taşra illerinde değişen siyasi dengenin ipuçları incelenmektedir. Çalışma bahsi geçen illerin hem yerel siyasi parti teşkilatlarında yaşanan kopuş ve karmaşayı hem de DP ve CHP parti merkezlerinin izlediği stratejilerin 1957 seçim sonuçlarını etkilediği kanaatindedir. Yerel ve ulusal gazeteler ve literatür çalışmaları esas başvuru kaynağı niteliğindedir.

ABSTRACT

The 1957 general elections, which had a critical importance in the process leading up to the 1960 Military Coup, created a process that determined the fate of the ruling and opposition parties both in terms of implementation and results. In this process, the tense political atmosphere within the framework of the political and socio-economic conditions of the country also affected the elections and their results. The rapid rise of the DP during the 1950-1960 period, when the CHP, which had been in power for a long time, went into opposition, resulted in a decline at the same rate. The point that makes the 1957 elections, which is the most important indicator of this decline, different from the previous elections was the extent of the decline and the change reflected on the electorate. It seems interesting that especially in some provincial provinces, the choice of voters undergoes a radically opposite change. In this respect, the 1957 elections have an important and special position both in the history of the DP and in Turkish political life. The fact that the DP, which received results contrary to expectations, especially in the provincial provinces, could not read the results well, was a turning point in the destiny of the party. In this study, which deals with the CHP victory that emerged in 1957 in Adana, Çankırı, Elâzığ, Gümüşhane, Maraş, Niğde, Sivas, Tokat, Urfa and Uşak, which the DP holds with the results of the last two elections, and the reasons for this sharp break with the DP, The clues of the changing political balance are examined. The study is of the opinion that both the rupture and confusion experienced in the local party organizations of the mentioned provinces and the strategies followed by the DP center affected the 1957 election results. Local and national newspapers and literature studies are the main source of reference.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: tlyaydn05@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

The 1957 general election is one of the most interesting elections in the recent history of Türkiye. These elections, which seem important because they were the last elections held before the cut-off phase of the multi-party life that ended in 1960, caused some changes in the Turkish political life. In this period, which is extremely interesting both in terms of the attitudes and works of the ruling and opposition parties and in terms of the use of power and the phenomenon of power, a slow progressing democracy process has been witnessed. In this process, the power trauma experienced by the DP, which consolidated its power and once again demonstrated its popular support with the election results in 1954, began to endanger both its own political future and the course of democracy. Likewise, the oppressive attitude that increased after 1955 and the domestic and foreign political developments that occurred in the meantime further hardened the DP's stance. The fact that the DP, using its election in favor of implementing an even clearer policy, is inadequate to the problems and wishes of the people has started to reveal a significant vulnerability in the provinces. In such a period, the DP, which did not pay much attention to its organizations and presented a more centralized party appearance, entered the 1957 elections under these conditions. The decline, which was also reflected in the election results, caused it to lose the elections in many provinces that it had won by a wide margin in the 1950 and 1954 elections. The DP took the consequences of this centralized stance negatively.

Adana, Çankırı, Elâzığ, Gümüşhane, Maraş, Niğde, Sivas, Tokat, Urfa, Uşak. Under what factors and conditions did these provincial provinces, which favored the Democratic Party in the 1950 and 1954 elections, chose to elect the CHP in the 1957 elections? Within the scope of this question, the basic framework of which is drawn, the problem of what are the main triggering factors that shake the political balance in the provinces is at the center of the study. The main factors that shed light on a radical change in the aforementioned provincial provinces are; The problems or disconnections in the dialogue of the DP party center with the organizations, the conflicts in these local organizations arising from both the party headquarters and their own internal problems, the echoes of the election and nomination system in these provinces, and the questions of how the economic and social problems experienced in the DP administration in recent years have been answered in these provinces. covered under. Erzincan, Hatay, Mardin, Ordu and Van, which voted for the CHP in the 1950 elections, but again chose the DP in the 1954 elections and the CHP in the 1957 elections, were excluded from the scope of the study. Unlike these provinces, the success of the DP, which continued for two terms in the ten provinces mentioned, was interrupted in 1957. The study puts the fundamental attitude change in these provinces into the agenda. The strategic mistakes made by the DP, which objected to the election results in 1957 in most of these provinces, and the CHP's opportunistic attitude, opened the doors of change in the countryside.

The 1957 elections, one of the most important crossroads of the 1960 revolution process, have a critical importance both in terms of implementation and results. With these elections, the DP continued its power, albeit weakened, but it was insufficient to read the messages given by the people. In the face of the socio-economic, political and administrative weakness of the atmosphere in the elections, the DP, which did not read the process well and was complacent with the results of the past elections, was insufficient in solving the problems it faced with both its organizations and the opposition. The confidence gained by being in power for many years by a wide margin and the comfort of reaping the fruits of the investments it has made until this last election phase has been the most important handicap of the DP at an important threshold like the 1957 elections. The most important strategic mistake of the worn-out and weary DP in the 1957 elections was undoubtedly that it took most decisions from the center and did not listen to the voices of the organizations, without taking into account the reproaches and complaints in their local organizations. In particular, the candidates determined by the DP center and the organizations that were not taken into account or seemed to be taken into account at this stage were an important factor in changing the direction of the votes in the elections. The fact that these results did not occur in other provinces where the same application was made can be explained by the effect on undecided voters.

Giriş

1957 genel seçimleri yakın dönem Türkiye tarihinin en ilgi çekici seçimlerinden biridir. Çok partili hayatın 1960'ta son bulan kesinti evresinden önce yapılan son seçimler olması nedeniyle de önemli görünen bu seçimler, Türk siyasal yaşamında bazı değişimlere sebep olmuştur. Hem iktidar ve muhalefet partilerinin tutum ve çalışmaları açısından hem de güç ve iktidar olgusunun kullanımı bakımından son derece ilgi çekici olan bu dönemde ağır aksak ilerleyen bir demokrasi sürecine şahit olunmuştur. Bu süreçte 1954 yılındaki seçim sonuçları ile iktidarını perçinleyen ve halk desteğini bir kere daha gözler önüne seren DP'nin yaşadığı güç travması hem kendi siyasi geleceğini hem de demokrasinin seyrini tehlikeye sokmaya başlamıştır (Eroğul, 2003, s. 130). Keza 1955 sonrası artan baskıcı tutum ve bu arada meydana gelen iç ve dış politik gelişmeler DP'nin tutumunu daha da sertleştirmiştir. DP'nin halkın sorun ve isteklerine yetersiz kalma durumu taşrada belirgin bir kırılma ortaya çıkarmaya başlamıştır. Böyle bir dönemde teşkilatlarını çok fazla dikkate almayan ve daha merkezi bir parti görünümü ortaya koyan DP, 1957 seçimlerine bu şartlar altında girmiştir. Seçim sonuçlarına da yansıyan düşüş, 1950 ve 1954 seçimlerinde açık farkla kazandığı birçok ilde seçimleri kaybetmesine yol açmıştır (BCA, 30.1.0.0.52.312.4).

Adana, Çankırı, Elâzığ, Gümüşhane, Maraş, Niğde, Sivas, Tokat, Urfa, Uşak gibi taşra illerinde yaşanan siyasal değişim 1957 seçimlerini daha da ilgi çekici hâle getirmektedir. 1950 ve 1954 seçimlerinde tercihlerini Demokrat Parti'den yana kullanan bu taşra illeri 1957 seçimlerinde hangi etmen ve koşullar altında CHP'yi seçmeyi tercih etmişlerdir? Temel çerçevesi çizilen bu soru kapsamında taşrada siyaset dengesini sarsan temel tetikleyici unsurların neler olduğu sorunsalı çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Çalışmada bahsi geçen taşra illerindeki radikal değişime ışık tutan etkenler başlıca; DP parti merkezinin teşkilatlarla diyalogundaki aksaklık ya da kopukluklar, bu yerel teşkilatlardaki hem parti merkezinden hem de kendi iç sorunlarından kaynaklanan çatışmalar, seçim ve aday belirleme sisteminin bu illerde bulunduğu yankılar ve DP idaresindeki son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların bu illerde ne oranda cevap alabildiği soruları kapsamında ele alınmaktadır. 1950 seçimlerinde CHP yönünde oy kullanan ancak 1954 yılında DP ve 1957 seçimlerinde yine CHP'yi seçmiş bulunan Erzincan, Hatay, Mardin, Ordu ve Van çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu illerden farklı olarak bahsi geçen on ilde iki dönemdir devam eden DP başarısı, 1957 yılında kesintiye uğramıştır. Çalışma bu illerdeki esaslı tavır değişikliğini gündeme almaktadır.

DP ve CHP'nin Siyasi Kutuplaşması

Dönemin siyasetine yön veren iki ana siyasal partisi, DP ve CHP'nin iktidar-muhalefet kutuplaşmasının çizgileri özellikle 1957 seçimleri arifesinde çok daha keskin bir hâle gelmişti. İktidar ve muhalefet partisi olmanın ruhuna uygun görünen bu durumu daha da derin bir çatışma noktasına getiren sebepler ise demokrasi, kişisel hak ve özgürlükler, anayasal çizgilerin aşılması, 6-7 Eylül Olayları ve Kıbrıs Sorunu gibi iç ve dış politik gelişmeler etrafında ortaya çıkan sorunlar oluşturmaktaydı. 1954 seçimleri ile gücünü zirveye çıkaran DP, demokrasi konusunda radikal adımlar atmaya başlamış ve siyasetin nabzını yükselten uygulamalara imza atmıştır (Karpat, 2013, s. 186). Bu nedenle CHP ve DP arasındaki tarihsel karşıtlık ve el değiştiren iktidarı kullanma yetisinin oluşturduğu kronik sorunun yanında yeni dönemin ortaya çıkardığı iç ve dış politik gelişmeler ve DP'nin takındığı otoriter tavır süreci besleyen ana problem hâline gelmiştir.

1954 yılında iktidarını perçinleyen bir sonuç alan DP, güven veren bu atmosferin etkisi ile sert ve etkili bazı önlemlerle hem muhalefetin sesini kısmak hem de gelecekteki konumunu garantiye alabilmek adına kuruluş felsefesine aykırı görünen anti demokratik uygulamalarını devreye sokmuştur. İlk olarak seçimler sonunda kendisine oy vermeyen ve Cumhuriyetçi Millet

Partisi'nin kalesi olan Malatya ili ikiye bölünerek Adıyaman adında bir il kurulmuştur (Ulus, 15 Haziran 1954, s. 1). Hemen ardından Kırşehir, 30 Haziran 1954 Tarih ve 6429 Numaralı Kırşehir Vilayetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun uyarınca il statüsünden çıkarmış ve Nevşehir'e bağlı bir ilçe hâline getirilmiştir (Resmî Gazete, Sayı 8748, 07.07.1954). Tepki çeken bu uygulama beraberinde daha sert uygulamaları da getirmiş özellikle basın üzerinde yapılan baskılar ortamı daha da germiştir. Bilhassa muhalif gazetelerin sesini kısma adına 1954 yılında çıkarılan Basın Kanunu ile ünlü birçok gazeteci tutuklanmış, imzasız şekilde kaleme alınan yazıların sahiplerinin bilgi alma isteği çerçevesinde ifşa edilebilmesini sağlayan uygulamaya geçilmiş, basın üzerinde mali ve adli anlamda cezai uygulamalar artırılmıştır. 1956 yılında 51 ret oyuna karşılık 286 oyla kabul edilerek yürürlüğe giren Basın Kanunu birçok yasak getirirken yayın müdürlerine de çeşitli zorluklar getirmekteydi (TBMM Tutanak Dergisi, C.12, Toplantı:1, 1956, s. 205). Özü itibarıyla her haber yayınlanmadan önce iyi bir süzgeçten geçirilmek durumunda bırakılmıştı. Basının yoğun desteğiyle iktidar kapısını aralayan DP, bu basın gücü ve etkisinin farkında olduğunu ve kendi aleyhine dönmemesi gerektiğini, çıkardığı baskıcı bu kanunla ortaya koymuştur. İktidara geldiği ilk yıllarda bürokrasi üzerinde hakimiyet kuran DP, 1954 yılı ve sonrasında ise kamu çalışanları üzerinde de baskı kuran bazı kararlar almıştır. Kamu çalışanlarının hizmet sürelerini yirmi beş yıl olarak düzenleyen bir yasal değişim yapılmış, daha evvel 30 yıl olan hizmet süresi böylece düşürülmüş ancak daha da önemlisi emekliye sevk edilenlere yasal itiraz yolları kapatılmıştır. Bu yeni düzenleme Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay üyeleri ile üniversite profesörlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1954, s. 252; Cumhuriyet, 6 Temmuz 1954, s. 1). Bunlardan daha da ileri bir uygulama ise öğretim üyeleri üzerinde yapılmış ve öğretim üyeleri MEB bünyesine alınarak hükümete tabi hâle getirilmiştir. Bilhassa CHP'ye yakın aydınlar ve ilim insanlarını pasifize etme amacı güden bu uygulama çok büyük tepki çekmiştir (Cumhuriyet, 22 Temmuz 1954, s. 1).

İç politik gelişmeler ve bu gelişmeler karşısında DP'nin iktidarını garantiye almak adına aldığı önleyici ve baskıcı bu tedbirler dış politik gelişmelerin de etkisi altında yapılmıştı. DP adına oldukça zorlu geçen 1955-1956 yılları dış politika adına da kaotik bir sürece işaret etmiştir. Keza Kıbrıs konusu gibi önemli bir sorun gündemi meşgul etmiş, adada günden güne artan olaylar bir kriz yaratmıştı. Kıbrıs konusunu görüşmek adına İngiltere'nin çağrısı üzerine Londra'da bir araya gelen Türkiye, Yunanistan ve İngiltere 29 Ağustos 1955'te Londra Konferansını düzenlemiştir (Kaya ve Yeter, 2018, s. 218). Ancak konferansın devam ettiği sıralarda meydana gelen 6-7 Eylül Olayları konferansı gölgede bırakmıştır. Atatürk'ün Selanik'teki evinin yakınında bir bomba patlatıldığı haberinin İstanbul'da duyulması üzerine önü alınamaz olaylar meydana gelmiştir. Haber, İstanbul Ekspres Gazetesi aracılığıyla *Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı* başlığı ile duyurulmuş (Demir, 2007, s. 42-43) ve kısa sürede büyüyen protesto hareketleri, Rum ve Ermeni vatandaşların ev ve işyerlerinin saldırıya uğramasıyla neticelenmiştir (Eroğul, 2003, s. 174). Olayların vahameti ve büyüklüğü DP'yi zor durumda bırakmış DP, olayları bilerek önlemediği iddiasıyla suçlanmıştır. Bu olaylar sırasında gündeme gelen *İspat Hakkı* konusu da ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Basının siyasiler hakkındaki çeşitli iddialarını ispat ederek savunma hakkını elinden alan bu önerge ile yolsuzluk gibi iddiaların önü kapatılmaya çalışılmıştır. Basına ispat hakkı tanınmasını öneren kanun teklifinin Anayasa Komisyonunda reddedilerek yasa dışı bırakılması tepkilere sebep olmuş hatta DP'den birçok milletvekili istifa etmiştir (Çetinkaya, 2020, s. 147; Kubilay, 2014, s. 18).

İç ve dış politik gelişmelerin gündemi zorlaması erken seçim tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte DP, halkın desteğini tazeleme isteğini öne çıkarmıştır. Alınan karar üzerine Başbakan Adnan Menderes seçimlerin 27 Ekim 1957'de yapılacağını

duyurmuştur. Erken seçim kararının ardından muhalefet partileri ortak hareket etmek için bir toplantı yapmışlar ve ortak liste düzenleme konusunda uzlaşmışlardır (Eroğul, 2003, s. 195). Muhalefet partileri arasındaki bu ittifak DP'yi tedirgin etmiş ve seçim kanununda yaptıkları çeşitli değişikliklerle bu bloğu yıkmayı amaçlamıştır. Seçim kanununda değişikliğe giden DP, yeni kurulan Hürriyet Partisinin olası bir muhalefet ittifakına katılmasını engellemek için seçim tarihinden asgari altı ay önce mensup oldukları siyasi partilerden ayrılmamış olanların başka bir siyasî parti tarafından aday gösterilemeyeceğini ifade eden bir düzenleme yapmıştır (Türk, 1969, s. 80). Yine *11 Eylül 1957 Tarih ve 7053 Numaralı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun 35 ve 109'uncu maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun'a* göre her vatandaşın milletvekilliğine aday olabileceği ancak bir siyasi partiye adaylık başvurusu yapmış kişinin kendi seçim çevresinde bağımsız aday olamayacağı ve başka partiden de aday gösterilemeyeceği belirtilmiştir (Resmî Gazete, Sayı 9705, 13 Eylül 1957, s. 17850). Partilerin seçim bölgelerinde ortak liste hazırlama sistemine son verilirken memurlar üzerinde de bir düzenleme yapılmış ve memurların seçimlerde aday olabilmeleri için seçimlerden en az 6 ay evvel memuriyetten istifa etmiş olmaları şartı getirilmiştir (Resmî Gazete, 13.09.1957, 9705). Böylece belirli isimlerin bağımsız olarak ya da başka partiden aday olmalarının önü kapatılmıştır. Tüm bu önlemler sayesinde muhalefetin tek blok hâlinde birleşme çalışmaları sonuç vermemiştir (Kaya, s. 2018, 591-592). 1956 Haziran'ında çıkarılan *Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'un* kabul edilmesi de seçim öncesi havayı germiştir. Kanuna göre siyasi partiler seçim dönemleri hariç açık havada miting ve toplantı düzenleyemeyecek, kapalı ortamlarda ise önceden izin alma şartına riayet edeceklerdi. Kanuna göre bu karar dışında yapılan her türlü toplantı ve miting suç sayılmıştır (Resmî Gazete, Sayı 9346, 30 Haziran 1956, s. 14715-14716).

İktidarının ilk yıllarından bu yana halkın ekonomik refahını aydınların talep ettiği fikir özgürlüğünden daha önemli bulan DP açısından ekonomik sıkıntılar da baş göstermeye başlamıştı (Karpat, 1961, s. 442). 1957 seçimleri boyunca yapılan propaganda ve mitinglerde CHP, yoğunlukla ekonomik durumun kötülüğü, iç ve dış politik gelişmeler, DP'nin uyguladığı baskıcı uygulamalar ve yasalar, dinin politikaya alet edilmesi gibi konuları gündeme almıştır (BCA, 30.1.0.0.43.254.17, 1-15). DP ise iktidarları süresince yapmış oldukları kalkınma politikaları ve bundan sonra yapacakları kalkınma hamleleri üzerine kurgulanan bir propaganda süreci yürütmüştür. Mitingler boyunca yapılan yeni temel atma törenleri ise DP'nin esas politikası olmuştur. İktidar ve muhalefet partilerinin sert iddialarla dolu propagandaları nedeniyle çok gergin bir atmosfer içinde yapılan seçimler sonunda DP, 4.497.811 oy elde ederek 610 milletvekilliğinden 424'ünü, muhalefet partileri ise toplamda 4.750.825 oyla 186 milletvekilliği elde etmişlerdir. Bu yakın oy miktarına karşın mevcut seçim sistemi nedeniyle çoğunluğu elde eden DP, seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır (TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011, s. 25; BCA, 30.1.0.0.52.312.4, 30.10.1957). Keza seçim sistemi çoğunluk sistemine dayanmaktaydı. Muhalefet partileri bu sistemden dolayı Meclis'te çok sayıda sandalye kaybetmiştir. CHP'nin oy oranı %41,4 olmasına karşılık Mecliste temsil oranı sadece %29,2 ile sınırlı kalmıştır. DP ise %48,6 oranında oy almış ve Meclis'te temsil oranı %69,6 olmuştur (BCA, 30.1.0.0.52.312.4, 30.10.1957).

Tablo 1: Partilerin 1950-1957 Seçimlerinde Değişim Yüzdeleri (TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011, s. 25)

Partiler	1950	1954	1957

CHP			
Aldığı Oy	A3.148.626	3 193 471	3 825 267
Oy Yüzdesi	%39,6	%35,1	%41,4
Milletvekili Sayısı	69	31	178
DP			
Aldığı Oy	4 391 694	5 313 659	4 497 811
Oy Yüzdesi	%55,2	%58,4	%48,6
Milletvekili Sayısı	416	503	424

CHP, bu seçimlerde bilhassa Doğu illerinde büyük başarı yakalamış ve buralarda milletvekili sayısını artırmıştır. CHP, Mardin, Tunceli, Urfa, Elâzığ, Erzincan ve Van'da bütün milletvekilliklerini alarak büyük bir başarı göstermiştir (Alkan ve Nergiz, 2018, s. 8). Bu sonuçların alınmasında birçok faktör etkili olmakla beraber en önemli sebeplerden biri DP'nin seçim stratejisini oluşturan tek parti döneminin kötü uygulamalarını o yıllara şahit olmayan genç seçmene anlatmakta zorlanması olarak yorumlanmaktadır. Ekonomik faktörlerin de doğrudan etkilediği seçim atmosferinde DP, ortada olan seçmeni kazanmakta zorlanmış görünmektedir (Atayakul, 2007, s. 370).

1957 Seçimleri ve Taşrada Değişen Siyaset Dengesi

1957 seçimlerini önemli kılan asıl faktör elbette ki birinci parti olarak çıkmasına karşın DP'nin seçim öncesi tüm çaba ve çalışmalarına karşın yoğun bir seçmen kaybı yaşaması ve bazı önemli illerden milletvekili çıkarmamasıdır. Bu noktada taşradaki bazı illerin radikal değişimleri oldukça dikkat çekicidir. 1957 seçimlerinde CHP'nin kazandığı ancak DP'nin önceki seçim dönemlerinde elinde tuttuğu Adana, Çankırı, Elâzığ, Gümüşhane, Maraş, Niğde, Sivas, Tokat, Urfa, Uşak'ta değişim esaslı bir şekilde olmuş ve ibre CHP'ye kaymıştır (Bkz. Ekler, Tablo 2). Bunun en temel sebeplerinden birini şüphesiz DP'nin 1957 seçimlerinde uygulamış olduğu milletvekili aday belirleme yöntemi oluşturmuştur. 1957 seçimlerine kadar uygulanan temel metot tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sistemine dayanmaktaydı. Yani bir seçim bölgesinde kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan parti seçim bölgesindeki bütün milletvekillerini almış oluyordu (TÜİK, 2012, s. 12). Buna göre milletvekillerini belirlemek için bir ön yoklama yapılmakta, adayların başvuruları alındıktan sonra nihai liste belirlenmekteydi. Partinin yerel merkezlerine milletvekili adaylarını belirlemesi sürecinde hak tanıyan bu uygulamaya göre parti genel merkezi de %30 ile %50 oranında adaylarını belirleme hakkını elde etmekteydi (Halk Postası, 30 Ekim 1957, s. 1). Seçim kanununun verdiği bu yetkiyi 1957 seçimlerinde geniş oranda kullanan DP, adayların çoğunu merkezde belirlemiş hatta birçok ilde ön bir yoklama yapılmasına gerek duymamıştır. 67 ilden sadece 39'unda aday yoklaması yapan DP için en önemli savunma noktası, oy oranı olarak zayıf olduğu illerde vekil adaylarını merkezden belirleme tercihinin bizzat kendisinin yapması isteği olmuştur (Yaşar, 2014, s. 530). Ancak bu uygulamanın fazlasıyla tepki çektiği ve DP merkezi ile teşkilatlar arasında bir yoklama tartışması ortaya çıkardığı görülmektedir. 1957 yılı Ekim ayı başlarında DP Genel İdare Kurulunun aldığı bir kararla mevcut milletvekillerinin tekrar aday gösterilmesi ve yoklama yapılmaması kararı aldığı belirtilmiştir. Ancak il teşkilatlarını buna ikna edemeyen DP merkezi, ağır muhalefet karşısında birçok ilde yoklama yapılmasına karar vermiş fakat yine de veto yetkisini saklı tutmuştur (Vatan, 2 Ekim 1957, s. 1).

DP, daha evvel adaylarını çoğunlukla yoklama usulü ile halka yakın olan ve onları daha yakından tanıyan yerel eşraf, toprak sahipleri gibi kesimlerden belirlerken bu seçimlerde DP, kendi politikalarına muhalif olan 124 kişiyi aday göstermemeyi tercih etmiştir (Karpaz, 1961,

s. 441). Öyle ki uygulanan bu politika partiden toplu istifalara dahi sebep olmuştu. Bu seçimlerde DP'nin uyguladığı merkezden aday belirleme stratejisi nedeniyle yeniden aday gösterilmediğini gören milletvekilleri ile teşkilatlar tarafından sevilen ve yoklamaları kazanmış olmalarına karşın parti merkezi tarafından onaylanmayan vekiller istifa etmişlerdi. DP parti merkezi ise teşkilatlardaki adaylık mücadelelerine son vererek bizzat tanıyıp onayladığı adaylardan yana tavır sergilemişti (Atayakul, 2007, s. 383; Cumhuriyet, 9 Ekim 1957, s. 1,5; Cumhuriyet, 2 Ekim 1957, s. 1; 5; Cumhuriyet, 10 Ekim 1957, s. 1; Cumhuriyet, 11 Ekim 1957, s. 1,5). Ancak teşkilatların durumdan rahatsızlığı ve bu uygulamaya tavır koymaları teşkilat içinde muhalif bir tutum oluşturmuştu. Bu konudaki en net tepkiyi DP teşkilatlarında yaşanan kaos ve mücadeleden anlamak mümkündür. DP'nin 1957 seçimlerinde bir önceki seçimlerin aksine vekil çıkaramadığı illerde ise bu durumu net bir şekilde görmek mümkündür. Teşkilatlar ve merkez arasında yaşanan sıkıntı yerelde ciddi çatışmalara sebep olmuş, bir var olma kaygısına giren milletvekili adayları seçim bölgelerinde DP merkezine karşı muhalefet oluşturmayı başarmışlardı. DP'nin 1957 seçimlerinde kaybettiği illerden biri olan Adana'da yoklama yapılmadan oluşturulan aday listesi büyük bir soruna sebep olmuş, hatta bu sorun istifaları da beraberinde getirmişti. DP Adana teşkilatındaki temel sorun 1954 yılında seçilen milletvekillerinin 1957 seçimlerinde de yeniden ve yoklama yapılmadan aday gösterilmek istenmesinden kaynaklanmaktaydı. Ancak teşkilatın yoklama yapılması konusunda baskı yapması merkezle teşkilat arasında krize sebep olmuştu. Bilhassa Adana milletvekillerinden Cavit Oral'ın seçim aday listesinin oluşturulmasında çok etkili olması ve teşkilatlara danışılmadan birçok adayın çevre ilçelerden belirlenmesi, seçimler öncesi Adana'da nabız daha da yükseltmiştir. Adayların DP genel merkezi tarafından belirlenmesi konusunun tartışılması ve konuşulması için Adana DP il başkanlığında bir toplantı düzenlenmiştir (Türk Sözü, 22 Eylül 1957; Yeni Adana, 1 Ekim 1957; Yeni Adana, 9 Ekim 1957). Sorunun büyüklüğü nedeniyle şehrin yerel yöneticileri ile DP yönetimi de toplantıda hazır bulunmuş (Yeni Adana, 25 Eylül 1957) ancak Cavit Oral'ın konuşması sırasında salonu terk edenler olduğu gözlenmiş¹ ve liste üzerinde yapılan birkaç değişiklikte durumu kurtarmaya yetmemiştir (Türk Sözü, 2 Ekim 1957). Adana'da durumun karmaşık bir hâl alması üzerine Menderes de Adana'ya gelmiş ancak gerginlik son bulmamıştır. 1957 seçimlerinin Adana'da DP tarafından kaybedilmesinin önemli bir gerekçesi olarak gösterilen seçim aday listesinin merkez tarafından belirlenmesi diğer birçok ilde de uygulanmıştı. Hatta 1954 seçimlerinde de Adana'da süreç bu şekilde işlemiş, DP, yerel yoklamaları ve tercihleri dikkate almayarak liste bizzat genel merkez tarafından belirlenmiş ancak sonuçlar DP lehine bir durum ortaya çıkarmıştı (Yeni Adana, 13 Mart 1954; Yeni Adana, 16 Mart 1954). 1954'ten 1957'e doğru değişen konjonktürel durum, sosyo-ekonomik şartlar ve bu durumun yerelde oluşturduğu değişim DP tarafından iyi okunamamış ve merkezîyetçi bir tutum ön plana çıkmıştır. Ortaya çıkan zorlu şartlarda daha çok dikkate alınması ve nabız daha iyi tutulması gereken yerel örgütler bu noktada ihmal edilmiş ve DP merkezi tarafından seçimlerin kazanılacağına kesin gözüyle bakılmıştır. DP'nin merkezden aday göstermesinin tepkiyle karşılandığı illerden biri de Çankırı olmuştur. Buradaki durum DP teşkilatı içinde genç ve yaşlı üyeler arasında bir çatışmaya sebep olmuş, DP merkezinin bu kararına gençler tepki gösterirken yaşça büyük üyeler ise karara saygı duyma yönünde hareket etmeyi tercih etmişlerdi. Bu sebeple gençlerin daha ziyade CMP'ye oy verdiği iddia edilmiştir (Demokrat Çankırı, 24 Eylül 1959, s. 2). Genç üyeler arasındaki bu muhalefet sonrasında DP genel merkezi tarafından Çankırı DP il yönetiminde bulunan genç idareciler görevden alınmıştır. Parti içinde

¹ Aynı tepki DP Kozan mitinginde de olmuş Cavit Oral'ın kürsüye gelmesi sırasında miting alanında boşalmalar gözlenmiştir, bkz. Yeni Adana, 11 Ekim 1957.

yaşanan bu bölünme şiddetini artırmış ve nihayet DP il kongresinde genç hareket, il parti yönetimini ele geçirmeyi başarmıştır (Devrim, 23 Ocak 1957, s. 1; Devrim, 03 Nisan 1957, s. 1). Bu son durum seçim sonuçlarını etkilemiş görünmektedir.

Tokat'ta da DP'nin adayları merkezden belirleme isteği ve teşkilatlara ayırdığı aday belirleme kotasına rağmen yoklamalarda belirlenen adaylara dikkat edilmemesi tartışma konusu olmuştur. Tokat'tan aday olacak on milletvekili adayından dokuzu il teşkilatı tarafından belirlenecekti (Tokat Sesi, 28.09.1957, s. 1). Teşkilata yapılan 48 milletvekili adaylığı başvurusundan 8'ini belirlemek üzere toplanan parti ocak teşkilatlarına merkez tarafından *iyi adaylar* belirlenmesi telkin edilmiş (Tokat Sesi, 26.03.1954, s.1) ancak anlaşıldığı kadarıyla DP merkezinin il yönetimine şimdiye kadar ki isabetsiz kararları nedeniyle güvenmediği belirtilmiştir. Teşkilata karşı oluşan bu güvensizliğin temelinde teşkilatta alınan kararların merkezin onayına sunulmadan uygulamaya sokulması kanaati vardı (Halk Sesi, 14.04.1955, s. 1-2). Çalışmalar sonunda Tokat il teşkilatı tarafından belirlenen 9 adayın yanında Ahmet Gürkan da parti merkezi tarafından aday gösterilmek üzere merkeze önerilmiştir. Ancak DP merkezi, belirlenen listedeki Hulusi Bozbeyoğlu'nu listeden çıkararak yerine Refet Sezen'i aday göstermiş ve onuncu aday olarak ta Servet Serenkök gösterilerek teşkilatın isteğinden çok farklı bir tercih yapmıştır (Genç Demokrat, 10.10.1957, s. 2). Bu karar da sonuçları etkilemiş görünürken DP'nin kalesi olarak görülen Maraş'ta da benzeri bir durum olarak adaylar merkezden belirlenmiş ve liste açıklanması gereken tarihten çok daha geç bir tarihte açıklanmıştır (Halk Postası, 8 Ekim 1957, s. 1). Hemen bütün illerde görülen bu durum DP'nin büyük ihtimalle adayların açıklanması sonrasında aday gösterilmeyen vekillerin ve teşkilatların ortaya çıkarabileceği olumsuz durumlara karşı aldığı bir önlem gibi görünmektedir (Karpaz, 1961, s. 442). Büyük bir çoğunluğu DP'den yapılan adaylık başvurularına rağmen parti merkezi tarafından eski adaylar tercih edilmiştir (Halk Postası, 30 Ekim 1957, s. 1). Maraş'ta seçimlerin kaybedilmesini değerlendiren bir yerel gazetede yapılan tahliller ise DP'nin kaybetme gerekçelerini ortaya koymuştur. Seçilen vekillerin bölge halkı ile temaslarını kesmeleri, halkın sorunları yerine kendi çıkarlarına odaklanmaları ve en önemlisi de DP merkezi tarafından gösterilen adayların bölge halkı tarafından benimsenmemiş olması seçimlerin kaybedilme gerekçesi olarak gösterilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 30 Ekim 1957, s. 1). Maraş'ta ilginç olan durum iki ana parti içinde de hizipleşmelerin görülmesidir. Bu nedenle kritik addedilen bu ilde her iki parti içinde de farklı gruplaşmalar oluşmuş, bazı DP'liler bu ayrışmayı *millete borçlu olunan konular üzerindeki hassasiyetlerden* kaynaklı çatışmalar olarak değerlendirmiştir. Ancak seçimlere doğru parti içindeki hizipleşmeyi ortadan kaldırmayı başaran CHP olmuştur. Yapılamayan CHP İl Kongresi nedeniyle mevcut heyet görevden alınmış, Kemali Bayazıt tarafından geçici bir heyet kurulmuş ve parti içindeki ihtilaf sona erdirilmiştir (Milliyet, 27 Eylül 1957, s. 3).

DP'nin Urfa'da seçimleri kaybetmesi süreci ise teşkilat içinde süregiden daha köklü sorunlara ışık tutmaktaydı. Henüz 1950'li yılların başlangıcında ortaya çıkan çatışma bu 1957 seçimlerinin de kaybedilmesine sebep olmuş görünmektedir. Urfa'daki genel sorunlar parti teşkilatındaki mevcut rekabet ortamı ve kişisel çatışmaların şehre yansması olarak görünmekteydi (Akgün, 13 Temmuz 1956, s. 1). Urfa'da esas problem bir yeni-eski tartışmasının ortaya çıkardığı hizipleşmeydi (Milliyet, 23 Eylül 1957, s. 3). DP Urfa teşkilatında ortaya çıkan bu ikili durum teşkilatta merkezden bağımsız bazı hareketlerin oluşmasına sebep olmuş ve ilçelerdeki bazı kongreler merkezden habersizce yapılmaya başlanmıştı (Akgün, 22 Aralık 1956, s. 1). Partinin dağınık ve başsız bu görüntüsü karşısında parti il kongresi de olağan zamanında yapılamamış, gecikmeli olarak ve parti müfettişlerinin de dahil olduğu bir ortamda yapılabilmıştır. Partideki ikiliği ortadan kaldırmak için DP merkezi, Urfa'ya müfettişler göndermiş genellikle komşu illerin milletvekillerinden oluşan bu heyet (Akgün, 25 Ocak 1957,

s. 1) sorunu tam olarak çözememiş hatta bazı iddialara göre bu müfettişler daha da büyük bir sorun olmuştur (Akgün, 30 Ocak 1957, s. 1). Maraş, Mardin ve Elâzığ'dan gelen bu müfettiş milletvekillerinin raporu doğrultusunda Urfa'da etkili olan önemli isimler saf dışı edilmiş ve onların yerine bu isimlere muhalif olan kesimlerden oluşan bir heyet oluşturulmuştur (Akgün, 30 Ocak 1957, s. 1). Böylece partide oluşan eski-yeni mücadelesinin gölgesinde ertelenmiş olan DP Urfa il kongresi yapılabilmıştır. Kongrede bu gergin ortamdan dolayı şehir merkezinden çok fazla bir katılımın olmadığı, katılımcıların genellikle ilçelerden getirildiği öne sürülmüştür (Yeni Urfa, 28 Ağustos 1957, s. 1; Akgün, 12 Ağustos 1957, s. 1). Kongre sonrası hız verilen seçim hazırlıkları sürecinde adayların belirlenmesi ise esas sorunu oluşturmuştur. CHP, DP içindeki bu ikilikten faydalanarak Urfa'da dikkat çeken ve sevilen isimleri aday göstermeyi tercih etmiştir. Özellikle aşiret reislerine öncelik, yerel istek ve dinamiklere ise önem verilmiştir (İlyas, 2014, s. 572). Buna mukabil DP'nin Urfa'da DP kurucuları olarak tanınan kişileri saf dışı etmesi teşkilatta tepki çekmiştir. “*Biz bilmeyiz reis bilir*” ifadesinde gizli olan bu aşiret vurgusu, DP ve CHP arasında bir aşiret reisleri yarışı başlatmıştır denebilir (Milliyet, 24 Eylül 1957, s. 3). Elbette Doğu'da CHP'nin yürüttüğü güçlü politika ve buralardaki adaylarını belirlerken güç merkezli davranması ve başarılı olması buralardaki tarihsel eşraf-iktidar dayanışmasında gizliydi. Büyük toprak sahipleri ve aşiret önderlerinin kazanılması buradaki ağalarla sürekli ilişki içinde olan CHP için önem arz etmekteydi. Önceki seçimlerde tek parti döneminde küstürülmüş aşiret liderlerine eğilim gösteren ve yanıt bulan DP, bu seçimlerde kazanacağına kesin nazarıyla baktığı için bu çevreleri göz ardı etmişti (Alkan ve Nergiz, 2018, s. 5). 1957 seçimlerinde DP'nin kaybettiği illerden biri olan Elâzığ'da ise diğer illerden bir fark olarak DP'ye karşı yeni bir yapılanma olan Hürriyet Partisinin şehirde oluşturduğu etkinin fazlasıyla öne çıktığı görülmektedir. Elâzığ'da DP'nin en etkili isimlerinin HP saflarına katılmaları DP'nin potansiyel oylarında kayba sebep olmuştur. Buna ek olarak halk tarafından çok sevilen ve büyük ilgi gören General Hüsnü Göktaş'ın Elâzığ yerine Maraş'tan aday gösterilmesi ise büyük bir hata olarak görülmüştür. Kaybettiği diğer illerde olduğu gibi Elâzığ'da da DP strateji hatası yapmış ve Elâzığlı olmayan kişileri aday göstermiştir (Pancar ve Aydın, 2013- s. 397-398).

DP'nin teşkilatların sesine kulak vermeden yaptığı bu aday seçimlerine karşılık CHP'nin, 1957 seçimlerinde milletvekili adaylarının %85'inin yerel örgütler tarafından belirlenmesine izin verdiği görülmektedir. Buna karşın DP, daha evvelki seçimlerde kazanan 140 milletvekilini bu seçimlerde aday göstermeyerek onları göz ardı etmiştir (Albayrak, 2004, s. 296). Örneğin Sivas'ta burada yapılan bir seçim öncesi gözlem yazısında şehirde kentlilerin CHP, köylülerin DP yanlısı olduğu belirtilirken, görüşülen her 100 kişiden 73'ünün CHP'ye oy vereceğini söylediği belirtilmiştir. Seçim öncesinde mevcut DP'li 13 vekilden 10'unun tasfiye edileceği belirtilmiş ve yeni milletvekili listesinin milletvekillerinden Rıfat Ölçten'in Ankara'daki evinde belirlendiği duyurulmuştur. Sivas'ta DP'den yapılan başvuru sayısı 80'i bulmuş, CHP'den yapılan başvuru sayısı ise 20 de kalmıştır. Ancak CHP, adayların özellikle Sivas'ın sevilen ve tanınan kişileri arasından seçilmesine özen göstererek seçimlerde başarılı olmuştur (Milliyet, 17 Eylül 1957, s. 3).

DP'nin seçimler sürecinde belirtilen bu illerde yaptığı yanlış tercih ve uygulamaların aksine CHP, buralarda daha başarılı olmuş ve muhalefet partisi olma gereğini yerine getirmiş görünmektedir. CHP özellikle kritik bazı illerde daha akıllıca bir siyaset yürüterek DP'li seçmenden oy almayı başarmıştır. DP'nin birçok yerde aday listelerini açıklama tarihini geciktirmesi buna karşın CHP'nin listeleri zamanında açıklayarak seçimlere daha iyi hazırlanması, DP'nin bu gecikmesinin CHP lehine bir avantajı olarak yansımıştır. Adana'da listenin zamanında açıklanması ve CHP'nin buradaki teşkilatın çalışmalarına önem vermesi, öte yandan DP'nin burada daha evvelki iki seçimi kazanmasına dayanarak daha gevşek

davranması seçim sonuçlarını etkilemiş görünmektedir (Karataş, 2021, s. 112). İl teşkilatlarında sık sık toplantı yapmaya çalışan CHP, popüler ve ağırlığı olan isimleri kendi seçim bölgelerinde öne çıkararak etkili olmaya çalışmıştır. Önemli yerlerden biri olan Hatay'da buradan milletvekili olan Hasan Reşit Tankut başkanlığında il kongresi yapılırken (Cumhuriyet, 1 Nisan 1957), Tokat'ta da çok sayıda insanın katıldığı ve Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay'ın konuşma yaptığı bir açık hava toplantısı düzenlenmiştir (Turhal, 22.04.1954, s. 1). Bunların yanında CHP il teşkilatları DP'deki bu çözümlerin de bilinci ile sık ve düzenli çalışmalar yaparak teşkilatlarını seferber etmiştir (Halk Postası, 25 Eylül 1957, s. 1). DP'nin halk üzerinde yarattığı heyecanı kaybetmiş olmasını bir avantaja çeviren CHP, halkı sorgulamalara davet etmiştir. Keza DP'ye yapılan en büyük eleştirilerden biri evvelce yapılan iki seçim sonucuna aldanarak bir partinin rehabet havasına girmesiydi. DP teşkilatlarının yaptığı kongrelere milletvekillerinin katılmaması, teşkilatlar tarafından yapılan şikayetlerin ciddiye alınıp merkeze iletilmemesi gibi sebeplerden dolayı DP teşkilatlarında merkeze karşı bir küskünlük oluşmuş ve parti içinde hizipler ortaya çıkmıştır (Vatan, 3 Ekim 1957, s. 1).

1957 yılında kötüye giden ekonomik durumdan en çok etkilenen iller bilhassa Orta ve Doğu Anadolu kentleri olmuştu (Ahmad, 2010, s. 86). Ülkenin ekonomik kalkınmasından en az etkilenen yerler buralardı (Karpas, 1961, s. 450). Söz verilip yapılmayan yatırım konuları ve şehirlerin sıklıkla yaşamış olduğu sıkıntılar ise CHP tarafından seçimlerin ana malzemesi olarak kullanılmıştı. Bilhassa ekonominin içinde bulunduğu durum temel bir hareket noktası olmuştur. Seçimlerin kaybedildiği bu illerde DP yanlısı gazeteler, 1950'den bu yana yapılan yatırımlara kuvvetle atıf yaparken, CHP'li basın daha çok şimdiki sürece ve illerin ihmal edilen durumlarına dikkat çekmiştir. Urfa'da hiçbir ekonomik gelişmenin kaydedilemediği belirtilen muhalif basın haberlerinin aksine DP'li basın şimdikiye dek yapılan hizmetleri sıralamaktadır (Akgün, 26 Eylül 1957, s. 1). Oysa muhalif basın Urfa'da hiçbir yatırımın yapılmadığı konusunda hem fikirdir (Urfanın Sesi, 13 Şubat 1954, s. 1). Çankırı'da fabrika açılması konusunda verilen sözlerin tutulmaması (Şen, 2020, s. 97), Tokat'ta benzer şekilde büyük vaat edilen baraj, fabrika yapımı sözlerinin ihmal edilmesi kaybedişin önemli sebeplerinden olmuştu (Halk Sesi, 14 Nisan 1955, s. 1, 2). Tokat'ta yapılan bir temel atma programına Menderes'in bizzat katılacağını iddia eden DP'li basının iddiası gerçekleşmemiş ve şimdikiye kadar Menderes'in Tokat'a hiç gelmemiş olması hayal kırıklığı ile karşılanmıştı (Halk Sesi, 14 Nisan 1955, s. 1, 2). Buna mukabil muhalif basına göre ise Tokat ülkede kalkınmadan en az nasiplenen ildi (Yeni Erbaa, 12 Nisan 1955, s. 1). Tokat'ta dikkat çeken diğer bir nokta ise CHP'nin seçim vaatleriydi. Buna göre ekonominin başı çektiği vaatlerde vekil maaşlarının düşürüleceği, köylünün borçlarının ve işçi ücretlerinin düzene sokulacağı, köylerin yol, su, elektrik ihtiyaçlarının giderileceği gibi ekonomi temelli vaatler bulunmaktaydı (Halk Sesi, 17 Ekim 1957, s. 1). Niğde de şehrin ve köylerin ihmal edilmesi, ekonomik durumun kötü olması, vaat edilmesine karşın Aksaray'ın il yapılmayı ve parti içinde hizipler oluşması DP'nin burada seçimi kaybetme sebepleri olarak gösterilmiştir. Gümüşhane'de de ekonomik sorunların yanında Menderes'in önceki seçimlerde söz verdiği gibi Bayburt'u il yapmamasının bir oy kaybına sebep olduğu belirtilmiştir (Milliyet, 19 Eylül 1957, s. 3).

Bilhassa Doğu illerinde şikâyet konularının benzerlik göstermesi ve bu illerin DP tarafından göz ardı edildiği fikri seçim sonuçlarını etkileyen en önemli argüman olmuştur. Tarım, sanayi ve ticarete gerekli atılımı gösteremeyen, yapılması gereken yatırımların ikinci plana atıldığı bu illerde büyük serzenişlerin basına yansımaları tesadüf olmamıştır. Çevre illerle yapılan mukayeselerde kendi illerindeki gelişmeleri yetersiz bulan birçok yorumda şehir kayırmacılığı yapıldığı yönünde bir algı oluştuğu gözlenmektedir. İlginç olan nokta ise kıstas alınan illerde de aynı şikayetlerin görülmesidir. Elâzığ basınında şehrin çevre illere nazaran tarım ve sanayi alanında herhangi bir ilerleme kat edememiş olması dile getirilmiş ve DP'nin

en çok oy aldığı illerden biri olmasına karşın şehre gereken önemin verilmediği iddia edilmiştir (Pancar ve Öğredik, 2013, s. 397-398). Van basınında yapılan bir değerlendirmede ise şehir Erzurum, Diyarbakır, Elâzığ gibi komşu illerle kıyaslanmış ve bu illerin tamamının son yıllarda yapılan imar çalışmalarından faydalandığı, büyük bir gelişme kaydettiği belirtilmiştir. Buna mukabil Van'da ise tek bir modern binanın olmaması eleştirilmiştir. Şehrin beledi işlerinin düzene koyulamaması ise esas sorun olarak gösterilmiştir (Van Postası, 18 Kasım 1955, s. 1).

1957 seçimlerinin sonuçlarına bakıldığında DP'nin oylarında bariz bir düşüşün olduğu görülmektedir. Ancak bu sonuçların bir mağlubiyet olarak algılanmasındaki esas dayanak şüphesiz DP'nin açık ara farkla kazandığı son iki seçim sonucu ile 1957 seçim sonuçları arasında yapılan bir kıyaslamadan kaynaklanmaktadır. Bu seçimlerden de birinci parti olarak çıkmayı başaran DP'nin seçim zaferini iller bazında da ele almak mümkündür. Keza DP 44 ilde tamamen, 3 ilde kısmen, CHP ise 18 ilde tamamen 3 ilde ise kısmen kazanmıştır (BCA, 30.1.0.0.52.312.1, 5). İller bazındaki bu ezici üstünlük seçimin kazananın DP olduğunu göstermektedir. Teşkilatlarındaki sorunlar ve merkezin yaptığı strateji hatalarına karşın DP, basit çoğunluk sistemi ile çoğu ilde kazanmış ancak bazı illerde ise seçimleri az farkla yine bu seçim sistemi nedeniyle kaybetmiştir denebilir. Nitekim CHP'nin kazandığı Çankırı, Gümüşhane ve Niğde gibi illerde oy oranları birbirine çok yakın olmuş ve CHP burun farkıyla bu illerde seçimleri kazanmıştır (Bkz. Tablo 2: 1950-1954-1957 Seçim Sonuçlarına Göre İllerin Partilere Göre Değişim Durumu). Çankırı'da 1954 seçimlerinde 6 milletvekili çıkararak DP, 1957 seçimlerinde bu vekilliklerin tamamını CHP'ye kaptırmıştır. Benzer şekilde Gümüşhane'de de bütün milletvekilliklerini elinde bulunduran DP, bu seçimlerde 6 milletvekilliğini de kaybetmiştir. Niğde'de durum yakın oylar nedeniyle farklı seyretmiştir. 1954 seçimlerinde DP 8 milletvekili çıkarırken 1957 seçimlerinde durum CHP lehine değişmiş ve DP 1, CHP ise 6 vekil çıkarabilmiştir. Bu üç ildeki kıl payı farka karşın DP diğer illerde biraz daha düşük oy almış bu nedenle fark bu illerde biraz daha açılmıştır. Adana'da 1954 seçimlerinde 13 milletvekilliğinin tamamını DP alırken, 1957 seçimlerinde vekillik sayısı artırılan Adana'da 16 milletvekilliğini de CHP almıştır. Elâzığ'da da durum farklı olmamış ve 1954 seçimlerinde bu şehirden vekil çıkarılamayan CHP, bu seçimlerde 6 vekil çıkararak başarılı olmuştur. Maraş'ta oldukça tartışmalı geçen seçim süreci sonunda sayısı artırılarak 7'den 9'a çıkarılan vekilliklerin tamamı 1957 seçimlerinde CHP'ye geçmiştir. Sivas'ta sayısı 14'ten 15'e çıkarılan ve 1954 seçimlerinde tümü DP'de olan vekillikler bu seçimde tamamen CHP'ye geçmiştir. Milletvekili sayısı aynı kalan Uşak'ta 1957 seçimlerinde 4 milletvekilliği DP'den CHP'ye; Tokat'ta sayısı 9'dan 10'a çıkarılan milletvekillikleri 1957'de CHP'ye; seçim sürecinin en tartışmalı geçtiği yerlerden Urfa'da ise 8'den 9'a çıkarılan milletvekillerinin tamamı CHP'ye geçmiştir (Bkz. Tablo 2: 1950-1954-1957 Seçim Sonuçlarına Göre İllerin Partilere Göre Değişim Durumu).

1954 seçimleri ile kıyaslandığında 1957 seçimlerinde DP'nin seçimi kaybettiği on ilde partilere verilen oy sayıları ile iktidar ve ana muhalefet partilerinin oylarındaki düşüş ya da çıkışlar da oldukça dikkat çekicidir. Seçim sürecinin tartışmalı geçtiği illerden Adana'da DP, 1954 seçimlerine göre yaklaşık 11 bin oy kaybederken CHP ise 26 bin oy kazanmıştır. DP'nin en çok oy kaybı yaşadığı il Niğde olurken CHP'nin bir önceki seçimlere göre oyunu en çok artırdığı il yine Adana olmuştur (Bkz. Tablo 2: 1950-1954-1957 Seçim Sonuçlarına Göre İllerin Partilere Göre Değişim Durumu). Bununla birlikte illerin 1954 ve 1957 seçimlerindeki sonuçlarına bakıldığında bu illerde DP'nin bariz bir seçim yenilgisi yaşadığı iddiasından ziyade teşkilatlar ve yereldeki iktidar çatışmaları bir kenara bırakılırsa esas olarak seçim sistemi nedeniyle kaybettiği iddiası öne sürülebilir. Keza iktidar ve muhalefet partilerinin aldıkları oyların birbirine yakınlığı bu illerde bu sonuçlar DP'ye karşı ortaya çıkan bir tepkiselliğe işaret ediyor olsa da seçim sisteminin farklı olması durumunda bu illerde DP'nin de vekil çıkarabileceği bir oy oranına yaklaştığı kabul edilmelidir. Nitekim seçim sonuçlarının ardından

şaşkınlık yaşayan DP, oyların çok yakın görüldüğü Niğde, Elâzığ, Adana, Çankırı, Urfa ve Tokat'ta seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. CHP'de yakın oy aldığı Balıkesir, Bilecik, Diyarbakır, İstanbul, İzmit, Kastamonu ve Konya'da seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. Ancak yapılan tüm itirazlar nihai olarak Yüksek Seçim Kurulu tarafından reddedilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1957, s.1; Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1957, s. 1).

Sonuç

1960 darbesi sürecinin en önemli kavşak noktalarından biri olan 1957 seçimleri hem uygulama hem sonuçları itibarıyla kritik bir öneme sahiptir. Bu seçimler ile DP iktidarını zayıflatarak da olsa devam ettirmiş ancak halkın kendisine verdiği mesajları okumakta yetersiz kalmıştır. Seçimlerin yapıldığı dönemin sosyo-ekonomik, siyasi ve idari koşulların zayıflığı karşısında süreci iyi okumayan ve geçmiş seçim sonuçlarının rehabeti içinde bulunan DP gerek teşkilatları ile gerek muhalefet ile yaşadığı sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Uzun yıllar açık ara farkla iktidarda yer almanın vermiş olduğu güven ve bu son seçim evresine kadar yapmış olduğu yatırımların meyvesini yeme rahatlığı 1957 seçimleri gibi önemli bir eşikte DP'nin en önemli handikabı olmuştur. Yıpranmış ve yorgun düşmüş DP'nin 1957 seçimlerindeki en önemli strateji hatası şüphesiz yerel teşkilatlarındaki serzenişleri ve şikayetleri dikkate almadan çoğu kararı merkezden alması ve teşkilatların sesine kulak vermemesidir. Bilhassa DP merkezi tarafından belirlenen adaylar ve bu evrede dikkate alınmayan ya da alınır gibi görünen teşkilatlar seçimlerde oyların yönünün değişmesinde önemli bir etken olmuştur. Aynı uygulamanın yapıldığı diğer illerde bu sonuçların ortaya çıkmaması özellikle kararsız seçmen üzerindeki etki ile açıklanabilir.

Çalışma konusu olan illerin halkın nabzını tutan ve kitleleri seçimlere hazırlayıcı pozisyonda bulunan parti teşkilatlarının içinde bulunduğu durum seçim sonuçlarını etkilemiştir. Bu teşkilatlarda yaşanan merkezi otorite eksikliği ve buralarda baş gösteren hizipleşmelerin giderek büyümesi partinin 1950 ve 1954 seçimlerinde kazanmış olduğu bu illeri 1957'de kaybetmesinin sebebi olmuştur. Bu illerdeki eski-yeni, genç-yaşlı, tanınan-tanınmayan adayların çatışması parti merkezinin yaşadığı güç zehirlenmesinin teşkilatlarda görülen küçük ölçekli yansıması olmuştur. Ülkenin geri kalanında olduğu gibi bu illerde yaşanan ekonomik sıkıntılar, verilen birçok sözün tutulmaması ve DP'nin bu illerdeki potansiyel kitlelerine dayanma isteği DP stratejisinin en önemli gediği olmuştur. Bahsi geçen illerde yıpranmış parti görüntüsüne karşın alınan oyların yüksekliği ise dikkat çekicidir. Keza oylarını önemli ölçüde koruyan DP, ülkedeki geçerliliğini tekrar ölçme şansına sahip olmuştur. Kendisini birinci parti yapan yüksek oy almasına karşın DP'nin seçim yönetimindeki strateji hataları bu illerde gerilemesine sebep olmuştur. Bu durumdan ve yıpranmış iktidar görünümünden hissedilir bir oranda fayda sağlayan ise muhalefet partisi konumunda bulunan CHP olmuştur. Hem DP'nin strateji hataları hem de CHP'nin adı geçen illerdeki iktidar zafiyetini iyi kullanması sayesinde CHP, DP'nin kalesi gibi görünen Maraş, Elâzığ ve Niğde gibi illerde olumlu sonuç almıştır. Bu illerde yürütülen başarılı teşkilat çalışmaları ve iyi bir seçim stratejisi sayesinde CHP önemli oranda oy sağlamış bununla birlikte iktidar gücünü ele alacak oranda bir destek alamamıştır. Bu bölgelerde bugün hâlâ ortada duran CHP başarısızlığı ise önemli sosyolojik ve tarihsel ipuçları ile tartışılmaya değer görünmektedir. Bununla birlikte 1957 seçimlerinde oylarının yönünü değiştirerek radikal bir tutum değişikliği içine giren bu taşra illeri hem demokrasi kültürünün güzel bir yansımasını ortaya koymuş hem de bu dönem siyasetinde oyların renginin ideolojik temellerden ziyade Urfa'da bir seçmenin dediği gibi *karnını doyurmanı* tercih etme gibi pragmatik bir mantıkla belirlendiğini göstermektedir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30.1.0.0.43.254.17, 06.11.1957.
 BCA, 30.1.0.0.52.312.1, 5, 27.10.1957.
 BCA, 30.1.0.0.52.312.4, 30.10.1957.

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete, sayı 8748, 07 Temmuz 1954.
Resmî Gazete, sayı 9346, 30 Haziran 1956.
Resmî Gazete, sayı 9705, 13 Eylül 1957.
TBMM Tutanak Dergisi, C.12, toplantı:1, dönem:10, Ankara, Haziran 1956.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 1, toplantı: 1, dönem:10, Ankara 1954.

Kitap-Makaleler

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayınları.
 Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix.
 Aldıkaçtı, O. (1959). 27 Ekim 1957 milletvekilleri seçimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 24 (1-4), 13-25.
 Alkan, M. Ö., ve Nergiz, B. (2018). *1945-1960 arası 1946, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde Doğu'da DP-CHP rekabeti*. <http://acikerisim.kirklareli.edu.tr/>.
 Atayakul, F. A. (2007). *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde genel seçimler (1950-1954-1957)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
 Çetinkaya, S. G. (2020). Basına ispat hakkı tanınması meselesi ve muhalif duruş. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 35(1), 133-165.
 Demir, Ş. (2007). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül olayları. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (12), 37-63.
 Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
 İlyas, A. (2018). 1950- 1960 yılları arasında gerçekleşen genel seçimlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 9 (4), 563-575.
 Karataş, E. (2021). *Demokrat Parti Döneminde Adana'da siyasal hayat (1950-1960)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.
 Karpat, K. H. (2013). *Türk siyasi tarihi (siyasal sistemin evrimi)*, Elitez, C. (Çev). İstanbul: Timaş Yayınları.
 Karpat, K. H. (1961). The Turkish election of 1957. *The Western Political Quarterly*, 14(2), 436-459.
 Kaya, Y. ve Yeter, B. (2018). Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 215-229.
 Kaya, Y. (2018). 1957 Genel Seçimlerinin Türk Siyasi Yaşamına Yansımaları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 585-600.
 Kubilay, Ç. (2014). Demokrat Parti döneminde basında ispat hakkı tartışmaları. *İletişim Araştırmaları*, 2(1), 11-43.
 Pancar, E. ve Öğredik, A. (2013). Yerel basına göre Demokrat Parti Döneminde Elazığ'da siyasal hayat (1954-1957). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (46) 382-403.
 Şen, B. (2020). *Çok partili hayata geçiş ve sonrasında Çankırı: eğitim, kültür, siyasi ve sosyal hayat (1946-1960)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
 TÜİK. (2012). *Milletvekili genel seçimleri 1923-2011*. Ankara.
 Türk, H. S. (1969). Türk seçim sisteminde oy hakkı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26(3), 79-114.
 Yaşar, B. (2014). Demokrat Parti'de parti içi demokrasi (1946-1960). *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (XVIII).

Gazeteler

Akgün

Cumhuriyet
 Demokrasiye Hizmet
 Demokrat Çankırı
 Devrim
 Genç Demokrat
 Halk Postası
 Halk Sesi
 Milliyet
 Türk Sözü
 Tokat Sesi
 Turhal
 Urfa'nın Sesi
 Yeni Erbaa
 Ulus Gazetesi
 Vatan
 Yeni Adana
 Yeni Urfa
 Yeni Adana

İnternet Kaynakları

<https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekiligenelsecimleri>

Ekler

Tablo 2: 1950-1954-1957 Seçim Sonuçlarına Göre İllerin Partilere Göre Değişim Durumu (TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011)

İller	1950	1954	1957
Adana	DP	DP	DP
	91.178	107.447	96.197
	% 53,1	% 49,2	42,4
	11	13	-
	CHP	CHP	CHP
	77.189	99.741	125.040
	% 45,0	%45,7	% 55,1
-	-	16	
Çankırı	DP	DP	DP
	47.769	42.998	28.533
	% 61,6	% 50,8	% 35,5
	5	6	-
	CHP	CHP	CHP
	20.013	23.712	30.177
	% 25,8	% 28,0	%37,5
-	-	6	

Elazığ	DP 37.983 % 53,5 5 CHP 32.972 %46,5 -	DP 48 992 % 58 5 CHP 32.133 % 38,0 -	DP 34 .433 % 41,8 - CHP 36.630 % 44,4 6
Gümüşhane	DP 36.778 %53,8 6 CHP 29.616 % 43,0 -	DP 38.863 % 50,2 6 CHP 32.778 % 41,7 -	DP 38 074 % 47,8 - CHP 39 416 % 49,5 6
Maraş	DP 52 823 % 53,2 7 CHP 39 045 % 39,3 -	DP 65 777 % 55,3 7 CHP 43 501 % 36,6 -	DP 45 890 % 42,1 - CHP 49 252 % 45,2 9
Niğde	DP 70 796 % 56,9 8 CHP 55 175 % 41,6 -	DP 76 613 % 57,5 8 CHP 42 347 % 31,8 -	DP 40 373 % 40,3 1 CHP 40 817 % 40,7 6

Sivas	DP	DP	DP
	103 586	117 204	87 126
	% 54,3	% 52,7	% 39,6
	12	14	-
	CHP	CHP	CHP
	87 014	98 996	116 703
	% 45,7	% 44,5	% 53,0
	-	-	15
Tokat	DP	DP	DP
	81 822	80 537	67 282
	% 54,8	% 55,1	% 44,9
	8	9	-
	CHP	CHP	CHP
	65 241	65 380	73 054
	% 47,3	% 44,7	% 48,8
	1	-	10

Urfa	DP	DP	DP
	55 959	65 070	57 017
	% 51,9	% 49,8	% 45,4
	6	8	-
	CHP	CHP	CHP
	51 924	51 127	65 096
	% 48,1	% 39,1	% 51,9
	1	-	9

Uşak	-	DP	DP
		29 973	22 613
		% 42,7	% 22 613
		4	-
		CHP	CHP
		28 042	28 846
	% 39,9	% 41,9	
	-	-	4